

Ryszard S z t y c h m i l e r, *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Olsztyn 2003, ss. 275.

Schyłek XX i początek XXI wieku wiążą się ze szczególnym uwrażliwieniem na przestrzeganie praw człowieka. Są do tego zobowiązane nie tylko społeczności państwowe, ale również wspólnota Kościoła, mająca być przykładem dla innych z racji jej misji głoszenia miłości Chrystusowej w całym świecie. Zachowywanie w praktyce praw człowieka to jeden z przejawów tej miłości. Musi się ono realizować między innymi na płaszczyźnie kościelnego prawa procesowego.

Poznanie kwestii dotyczących organizacji sądownictwa kościelnego jest niezbędne do korzystania z przysługujących uprawnień na drodze sądowej. Równie konieczna jest też znajomość przebiegu procesu kanonicznego oraz umiejętność wyboru drogi procesowej zapewniającej dojsście do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporu. Tym właśnie celom ma służyć recenzowana publikacja autorstwa ks. prof. Ryszarda Sztynchmilera, kierownika Katedry Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz oficjała Sądu Metropolitalnego Archidiecezji Warmińskiej. Jest to już drugie jego dzieło poświęcone możliwości ochrony praw człowieka w kanonicznym prawie procesowym. Wcześniejsze zostało zatytułowane: „Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka”.

Książka jest komentarzem do norm kanonicznego prawa procesowego zawartych w drugiej części siódmej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Może się też stać przewodnikiem dla nefachowców wspomagającym ich w korzystaniu z praw określonych w wymienionej części prawa kościelnego. Komentarz odnosi się do norm kanonicznego postępowania cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów chroniących prawa człowieka i określających najkorzystniejszy sposób ich zastosowania.

Zasadniczym źródłem opracowania są normy prawne obowiązujące w Kościele łacińskim. Autor celowo nie uwzględnił przepisów procesowych katolickich Kościołów wschodnich, ponieważ – jak podaje – w Polsce nie są one jeszcze stosowane. Pozycja zawiera spisy treści (w językach: polskim, niemieckim i włoskim), wstęp, cztery zasadnicze części (z których druga, najobszerniejsza, dzieli się na sześć rozdziałów), zakończenie, bibliografię oraz wykaz skrótów. Całość liczy 275 stron.

Część pierwsza nosi tytuł „Zagadnienia wstępne”. Przed podjęciem szczegółowej analizy norm kanonicznego procesu spornego w aspekcie praw człowieka autor omawia następujące zagadnienia: znaczenie praw człowieka w świecie i w Kościele, pojęcie procesu i jego elementy integralne, ochronę praw człowieka w procesach kanonicznych, strukturę i znaczenie norm procesu spornego oraz kwestię różnego znaczenia akt sprawy i akt procesu.

Zasadnicza, druga część pozycji dotyczy zwyczajnego procesu spornego. W aktualnym kodeksie przepisy związane z tego rodzaju procesem zostały wyraźnie wyodrębnione. Autor podejmuje się ich analizy w sześciu rozdziałach obejmujących:

wszczęcie procesu, ustalenie przedmiotu sporu, przebieg instancji, środki dowodowe, końcowe etapy procesu, możliwości po ogłoszeniu wyroku.

Jednym z najważniejszych etapów procesu jest zawiązanie sporu. Ma ono bowiem ogromne znaczenie dla sprawnego uzyskania sprawiedliwej i słusznej odpowiedzi na postawione w procesie pytanie. Zwięzłe normy kodeksowe dotyczące późniejszej instancji sporu, a także tzw. kwestii wпадkowych wydają się, jak pisze autor, dobrze chronić interesy stron procesowych oraz prawdę obiektywną i dobro publiczne. Chronią też dążenie do sprawiedliwości oraz ekonomikę procesu. Pozwalają zakończyć proces nie tylko przez wydanie wyroku, ale również przez ugodę, sąd polubowny oraz sposobami nadzwyczajnymi: przerwaniem, zawieszeniem, umorzeniem lub zrzeczeniem się procesu. Także regulacje dotyczące spraw wпадkowych zmierzają do ochrony stron uczestniczących w procesie albo osób, które trzeba chronić przez włączenie do procesu.

Pogłębiona troska w dochodzeniu do prawdy obiektywnej widoczna jest też w końcowych etapach procesu. Obowiązujące normy ułatwiają ponowne, wyjątkowe rozwiązania, aby w sposób pewniejszy dojść do prawdy i częściej pomagać stronom w rozwiązywaniu ich trudnych sytuacji życiowych. Wiele norm stojących na straży ochrony praw człowieka zawarto również w przepisach dotyczących wydawania wyroków i dekretów.

Także apelacja oraz skarga o nieważność wyroku stanowią środki prawne mogące skutecznie pomóc człowiekowi w znalezieniu sprawiedliwości. Zostały one tak pomyślane przez ustawodawcę, że strony procesowe nie mogą być ich pozbawione. Ochrona praw człowieka zapewniana jest tutaj sankcjami, np. nieważnością wyroku. Ewentualne naruszenia sprawiedliwości stwarzają możliwości dalszego dochodzenia swoich praw na drodze apelacji, aż do najwyższych trybunałów kościelnych (Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej). Przewidziane zostały również środki nadzwyczajne do ochrony praw przedmiotowych człowieka, jak *novae causae propositio* i przywrócenie do stanu poprzedniego.

Trzecia część książki została poświęcona ustnemu procesowi spornemu. Omówiona jest tutaj dopuszczalność procesu ustnego, pomocnicza norma procesowa zawarta w kan. 1670, wszczęcie takiego procesu, przygotowanie rozprawy, przebieg rozprawy i rozstrzygnięcie sprawy. W stosunku do norm kodeksu z 1917 r. nowy kodeks nie wprowadził zbyt wielu zmian. Nieliczne nowości zmierzają do lepszej ochrony praw człowieka, czyli wszystkich uczestników procesu ustnego.

W ostatniej części recenzowanej pozycji – dotyczącej znaczenia nowych regulacji prawnych – autor rozpatruje i podsumowuje tę kwestię, najpierw w kontekście pisemnego procesu spornego, a następnie w procesie ustnym. Podkreśla wpływ regulacji na prawa stron, sędziego, innych pracowników trybunału i świadków. Dodaje też swoje postulaty pewnych zmian terminologicznych i merytorycznych odnośnie do problematyki omawianej w książce.

Przeprowadzona analiza norm dotyczących kanonicznych procesów spornych przekonuje czytelnika, że prawo człowieka do ochrony jego praw w systemie prawa kanonicznego jest bardzo wyraźnie chronione. Jedną z form korzystania z praw człowieka jest przyjęcie pomocy sądowej, która nabiera pełnego wyrazu wraz z wniesieniem skargi powodowej. Ochrona tych praw w Kościele została poważnie

wzmocniona przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Wskazują na to niektóre nowe sformułowania, zawarte między innymi w normach odnoszących się do skargi powodowej. Autor słusznie zauważa, że do lepszej ochrony interesujących nas praw mógłby przyczynić się udział w procesach spornych, a także w procesach o nieważność małżeństwa adwokatów kościelnych. Adwokaci – dzięki odpowiednim kwalifikacjom i znajomości prawa kanonicznego – mają przecież za zadanie pomagać wiernym w dochodzeniu sprawiedliwości.

Literatura dotycząca kościelnego prawa procesowego jest w Polsce stosunkowo uboga. Istnieją jedynie ogólne komentarze odnoszące się do tej dziedziny. Jak dotąd, publikacje zajmujące się prawami człowieka we wspólnocie Kościoła nie analizują ich w aspekcie prawa procesowego. Recenzowana publikacja jest zatem pierwszą pozycją w taki sposób ujmującą wspomnianą kwestię.

Dzięki opracowaniu wszystkie zainteresowane osoby, wykładowcy prawa kanonicznego, pracownicy sądów kościelnych, studenci prawa i teologii mogą w sposób przystępny zapoznać się z normami chroniącymi opisywane prawa wiernych oraz prawa człowieka w Kościele. Książka zawiera bowiem głęboką, wyczerpującą analizę tych praw w aspekcie przepisów procesowych. Może być też źródłem inspiracji do słusznego upominania się o swoje prawa dla tych, którzy chcą wkroczyć na drogę sądową.

ks. Zbigniew Janczewski
kierownik Katedry Historii Źródeł
i Literatury Prawa Kanonicznego UKSW

Paweł M a l e c h a, *Edifici di culto nella legislazione canonica. Studio sulle chiese – edifici*, Roma 2002, ss. 147.

Księgarnia Uniwersytecka Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie wydała pracę ks. dr. Pawła Malechy, adwokata Roty Rzymskiej i pracownika Sygnatury Apostolskiej, poświęconą ważnej kwestii prawa kanonicznego, jaką stanowią kościoły – budowle święte przeznaczone dla kultu Bożego.

Omawiane studium koncentruje się wokół ujęcia tematyki kościołów (budynków) w aktualnym ustawodawstwie kanonicznym. Autor stara się przedstawić niniejszą problematykę w sposób wyczerpujący. Publikację aspirującą do stanowienia kompendium będącej w mocy legislacji kanonicznej rozpoczyna prezentacja niektórych zagadnień wstępnych. Po niej następuje analiza zasadniczych kwestii odnoszących się do wspomnianego zakresu normatywy kanonicznej. Całość zagadnień dotyczących kościołów, jako budynków świętych, została skoncentrowana wokół sześciu zasadniczych tematów: pojęcie budynku świętego, erygowanie, poświęcenie i błogosławieństwo, zbezczeszczenie (profanacja), sprawowanie czynności kultu oraz prze-